

Co způsobily ve vyspělých zemích kampaně proti očkování u dětí (souborný referát)

Jan Janda¹, Jitka Škovránková²

I.dětská klinika UK 2.LF a FN Motol, Praha¹

přednosta doc. MUDr. J. Janda, CSc.

Ambulance pro očkování při Fakultní nemocnici v Motole

vedoucí MUDr. Jitka Škovránková²

Souhrn:

Uvedena přehledná informace a literatura o kampaních proti očkování dětí, tyto kampaně byly nebo jsou dosud vedeny ve vyspělých zemích Evropy a v poslední době se objevují i v České republice. Z akcí odpůrců očkování a hlavně následků omezené vakcinace je možno získat řadu poučení a použít je i jako argumentaci pro náš vlastní očkovací program. Není pochyb o tom, že vedlejší účinky očkování mohou být i závažné, ale omezení vakcinace ukázalo jednoznačně i ve vyspělých zemích, že u neočkovaných dětí přirozeně prodělané onemocnění sebou nese nesrovnatelně vyšší riziko komplikací než samotná vakcinace. Očkování patří k základní prevenci v oblasti primární péče a naši pediatri musí být o všech aspektech tohoto programu dobře informováni. Pokud se pediatr setká s rodiči, kteří odmítají očkovat své dítě, musí být vybaven odbornými argumenty, aby byl schopen odpovědět srozumitelně na všechny otázky a vyvrátit svými argumenty často scestné připomínky rodičů. V rizikových případech (u dítěte závažnější předchozí reakce, reakce v anamnéze u sourozenců, chronické onemocnění, nutnost trvalé medikace, atd.) je možno konzultovat webové stránky www.ockovanideti.cz nebo přímo specializovanou ambulanci pro očkování v Motole. V některých případech bude možno u rizikových pacientů použít i očkovací látky, které nejsou zařazeny do současného rutinního očkovacího schématu. Odborné společnosti musí v nejbližší době připravit návrh nomenklatury vedlejších reakcí (především jejich „grading „) a ve spolupráci s legislativou resortu vytvořit pravidla, jak postupovat, pokud se přece jen vyskytnou u dítěte závažné vedlejší reakce, event. s trvalými následky. I když již existují webové stránky o očkování určené rodičům www.ockovanideti.cz/rodice přesto by bylo vhodné vydat tiskem brožuru určenou laikům. Bylo by přínosné, kdyby praktičtí pediatri sami přispívali k jejich aktualizaci webových stránek a účastnili se aktivně dalších edicí praktických příruček.

Klíčová slova: kampaně proti očkování u dětí, zkušenosti z vyspělých zemí, následky omezení očkování dětské populace, vedlejší a nežádoucí účinky očkování, informovanost pediatri a laiků, webové stránky

V bývalém Československu patřilo očkování dětí v rámci pediatrické prevence k základní péči a jeho význam nebyl nikdy zpochybňován. V poslední době se ale u nás ozývají hlasy, že každý rodič má přece sám odpovědnost za zdraví svého dítěte, ať tedy sám rozhoduje o tom, zda své děti nechá nebo nenechá očkovat. Není jistě třeba zdůrazňovat, že v zemích bývalého socialistického bloku za totalitního systému před rokem 1989 takové aktivity nebyly myslitelné, tehdy by hrozil nepochybně tvrdý postih. Naštěstí již nežijeme v totalitě a každý může volně vyjadřovat své názory a proto se objevili i v České republice jedinci, kteří počali zpochybňovat nutnost povinného očkování u dětí, nakonec vznikly i organizované skupiny zapálených bojovníků, kteří se dovolávají lidských práv a požadují okamžité zrušení povinnosti očkovat děti. Operují na úrovni resortu ministerstva zdravotnictví, ale i parlamentu, pořádají různé podpisové akce, zveřejňují své názory na internetu, atd. Před několika lety u nás dokonce vyšla knížečka amerického autora přeložená z angličtiny. Je určena rodičům očkovaných dětí a především je jednostranně seznamuje s možnými vedlejšími účinky očkování, daleko méně je pak rozvedena

pozitivní stránka vakcinace, ale hlavně - chybí solidní informace, co se stane, když proočkovanosť detské populácie významne klesne (13).

Materiály, ze kterých čerpá např. česká skupina Paracelsus, jsou převzaty v naprosté většině ze zahraničních pramenů podobných sdružení, z tištěných materiálů (12), ale především z jejich webových stránek (18-22).

O aktivitách vyvíjených podobnými sdruženími jsou lékaři v západních zemích informováni již dlouhá léta, ale pro naše pediatriy zatím šlo o problematiku většinou jen okrajovou, laická veřejnost pak k těmto informacím před rozšířením internetu neměla prakticky přístup. Na západě mají kampaně proti očkování svou historii, ve vyspělých zemích se objevily už před mnoha léty v Evropě i v zámoří. První protesty proti očkování dokonce začaly už brzy po zprávách o úspěchu variolizace, o které referoval Jenner v roce 1796. V Anglii byl v roce 1840 vydán zákon o dobrovolné vakcinaci proti variole, od roku 1853 bylo toto očkování povinné, dokonce pod sankcí velkých pokut. A již 1853 byla organizována první demonstrace proti variolizaci, v roce 1867 vzniklo dokonce sdružení „Anti-Compulsory Vaccination League“, a v roce 1853 začal vycházet speciální věstník bojovníků proti variolizaci! (17). Naši zahraniční kolegové se nás již dříve opakovaně tázali, zda se i u nás objevují bojovníci proti očkování, podobně jako na západě. I česká masmédiá věnují problematice v poslední době značnou pozornost a ne vždy jsou uváděná fakta prezentovaná v logických souvislostech. V našich denících se např. argumentuje tím, že v řadě vyspělých zemí není očkování povinné. To je samozřejmě pravda, ale když je tato zpráva uvedena, měla by hned následovat druhá část- právě proto, že tam očkování není povinné, se v těchto státech objevují nemoci, které se u nás buď už nevyskytují vůbec, nebo jen zcela ojediněle. Podobné zkreslené zprávy jsou ovšem publikovány v masmédiích i v zahraničí (11). Proto není zbytečné připomenout poměrně nedávnou zkušenost, na kterou některé vyspělé státy těžce doplatily, když odpůrci očkování na čas dokázali přesvědčit lékaře a státní aparát o zbytečnosti vakcinace.

Toto sdělení se pokouší osvětlit důsledky kampaní proti očkování především na příkladu omezení vakcinace proti pertussi v řadě vyspělých zemí, ale dotýká se stručně i problematiky některých jiných typů očkování.

V rozvojových zemích patří pertuse spolu se spalničkami a tetanem novorozenců k nejčastějším a nejzávažnějším infekcím, onemocní řádově miliony dětí a umírají statisíce. Na spalničky i pertusi tam umírají stále ročně stovky tisíc dětí (v roce 2000 např. více než 770.000 dětí). I při výskytu spalniček v Evropě je třeba počítat asi ve 20% s komplikacemi, tj. s otitidou, pneumonií, encefalomyelitidou, nejzávažnější komplikací je subakutní sklerotizující panencefalitida. Závažné komplikace se objevují i při přirozeně probíhající pertussi, závažné jsou komplikace plicní a postižení centrálního nervového systému. Očkování proti spalničkám i pertusi je oproti tomu vysoce účinné a pokud by byla celosvětově očkována většina dětí, jeví se dokonce např. i reálná možnost eradikace spalniček a tím i ukončení vakcinace.

Očkování je obecně všeobecně považováno za opatření nesmírného společenského významu a pracovníci WHO i UNICEF jednoznačně prokázali pozitivní efekt vakcinace proti uvedeným infekcím. WHO uvádí, že očkování proti spalničkám a pertussi, byť zdaleka ne úplně pokrývající populaci, přesto snížilo mortalitu na tyto infekce na méně než polovinu. Úspěchy vakcinace v rozvojových zemích nelze vůbec zpochybnit, zachránila doslova milióny životů (1). Vakcinace ale významně ovlivňuje i dnes incidenci infekčních chorob v Evropě a diskuse o nejvhodnějších očkovacích schématech je stále aktuální (7).

V zahraničí v minulosti proběhly již desítky kampaní zaměřených proti očkování u dětí a je třeba říci, že aktivisté bojující proti vakcinaci byli v řadě států bohužel úspěšní. Podařilo se vyvolat neklid mezi rodiči, klesla důvěra v bezpečnost vakcín, objevily se otázky, zda je třeba ještě vůbec očkovat při nízké frekvenci chorob, proti kterým se pravidelné očkování provádí, atd.

Kampaně nebyly organizovány v zemích rozvojových, ale vyspělých - např. ve Velké Británii, Švédsku a Německu, ale i v jiných státech západní Evropy. Výsledkem pak byl v první řadě významný pokles očkovanych dětí, ve druhé řadě pak logicky významný vzestup počtu dětí, resp. i dospělých, u kterých se choroba skutečně objevila (8).

Typickým příkladem je omezení očkování proti pertusi vyvolané obavou z vedlejších reakcí po očkování celobuněčnou vakcínou připravenou z kmenů *B.pertussis*. Ve vyspělých zemích s pravidelným očkováním všech dětí se pertuse vyskytuje jen sporadicky a její průběh je obvykle mírný. To samozřejmě u laické veřejnosti vzbuzuje domněnku, že diagnostika a léčba infekčních nemocí je snadná a nemoc není v zemích s vysokou životní úrovní nebezpečná. Tato myšlenka pak vede logicky k tomu, že očkování už není potřebné, zvláště, když je provázeno občas vedlejšími reakcemi. Pozornost se pak soustředěna pouze na tyto vedlejší reakce a komplikace očkování, které se samozřejmě mohou vyskytovat a mohou mít, i když velmi vzácně, dokonce trvalé následky.

Kritické postoje k očkování v některých zemích byly zaměřeny hlavně proti pertusové vakcíně. Důvodem byl fakt, že ve srovnání s jinými typy očkování zde byl přece jen vyšší výskyt vedlejších reakcí i nežádoucích účinků. Při této příležitosti budiž poznamenáno, že česká domácí trivakcína DTP (difterie-tetanus-pertuse) vyráběná v Sevapharmě a obsahující celobuněčnou pertusovou složku měla spolehlivý ochranný efekt a byla navíc našimi dětmi mimořádně dobře tolerována.

Cílené a laicky dobře organizované kampaně zpochybňující očkování proti pertussi byly v řadě případů úspěšné- systém celoplošného očkování byl zpochybněn, nebo zcela rozvrácen a výsledek se dostavil. Důsledky těchto kampaní jsou poučné i pro nás v ČR. Koncem 90. let odborníci z velkých center pro studium infekčních nemocí v USA, Velké Británii a z WHO publikovali studii, která situaci v posledních letech podrobně zkoumala. Porovnávala především údaje o incidenci pertuse a o průběhu očkovacích programů ve dvou skupinách zemí: v první skupině byly očkovací programy prováděny systematicky po několik desetiletí. Jako příklad byly vybrány bývalá NDR, Polsko, Maďarsko a USA, patřilo by sem samozřejmě i bývalé Československo a další země bývalého socialistického bloku. Incidence pertuse v těchto zemích byla srovnávána s druhou skupinou zemí, kde probíhaly v minulosti kampaně zaměřené proti celoplošnému očkování, organizované s různou intenzitou (Velká Británie, Švédsko, Japonsko, po roce 1989 i Rusko), ale i v jiných zemích, např. SRN, Itálii, Irsku, Austrálii. Hlavním argumentem těchto kampaní byla obava z vedlejších účinků tzv. celobuněčné vakcíny proti pertussi, která byla většinou součástí tzv. trivakcíny DTP. Prakticky vždy jsou vedoucími aktivisty jedinci, kteří praktikují přírodní, alternativní medicínu nebo celostní medicínu, homeopatii apod. Do kampaní se ale bohužel občas zapojovali i renomovaní lékaři, kteří měli za úkol odborně zdůvodnit zbytečnost vakcinace. Je také typické, že se tyto odborníci později už nikdy nehlásili ke svým názorům, natož aby přiznali nějakou zodpovědnost, když se později ukázaly následky přerušování vakcinace.

V bývalém Československu bylo zavedeno očkování proti pertusi před více než 50 lety již v roce 1951. V roce 1950 bylo u nás evidováno ještě více než 60.000 případů pertuse, za 4 roky po zavedení vakcinace již jen polovina a v roce 1960 jen cca 5.500. Od druhé poloviny 70. let se incidence pohybuje mezi několika desítkami až maximálně 187 případy v roce 2000 (16).

V zemích východního bloku (např. ČSR, NDR, Polsko) bylo povinné očkování proti pertussi zavedeno již v 50. letech a incidence nemoci významně poklesla a proočkovanosť byla často vyšší než 95%. Očkovo-

se takto u nás, v bývalé NDR, i v Polsku. V západním Německu bylo tehdy proti pertussi očkováno jen asi 10% dětí a incidence pertuse byla 100x vyšší než v socialistické NDR, to je jeden z dokonalých příkladů efektu vysoké resp. nižší proočkovánosti. Po sloučení obou německých států ve východní části proočkovánost klesá a je sledovaná zvýšenou incidencí infekčních onemocnění.

Specifická situace byla v USA, kde bylo očkování proti pertussi celoplošně prováděno systematicky celobuněčnou vakcínou až do začátku 80.let, kdy se objevily první aktivity odpůrců vakcinace. V masmédiích proběhla řada pořadů zaměřených proti očkování, které upozorňovaly především na nežádoucí účinky. Typicky americkým důsledkem byla série žalob a některé firmy ukončily výrobu vakcín. Pediatrium se přesto podařilo prosadit účinné opatření- děti byly do 1.třídy základní školy ve většině států USA přijímány jen tehdy, pokud prodělaly základní očkování, podporu tento požadavek našel i mezi pedagogy. Díky tomu je v USA v posledních létech dosahováno proočkovánosti přes 90%. V důsledku částečného narušení systematického očkovacího programu v období 1988–94 nemocnost jen mírně stoupla. Důležitým krokem bylo i zavedení institutu finanční kompenzace rodinám dětí v případě, že se prokáže příčinná souvislost mezi očkováním a poškozením zdraví dítěte. V roce 1986 byl kongresem USA přijat zákon „National Childhood Vaccine Injury Act „, a zřízena instituce „National Vaccine Injury Compensation Program (VICP).“ Pokud rodiče přistoupí na jednorázové vyrovnání, musí podepsat prohlášení, že již nepovedou žádné další soudní procesy, což je důležité především pro specifickou situaci justice v USA (15). Přesto, že většina dětí je proti pertussi očkována, objevují se stále případy onemocnění. Převažují případy kojenců, kteří se setkali s jedincem infikovaným B.pertussis. dříve, než bylo dokončeno základní očkování, a pak starší jedinci, u kterých není už dostatečná hladina protilátek po předchozím očkování. Děti se většinou infikují od dospělých bacilonosičů vyvolavatele pertuse. Podobná situace byla popsána recentně v Polsku, kde se ve zvýšené míře objevuje pertuse u školních dětí. V roce 2000 tam bylo zaznamenáno celkem 2.269 případů (incidence 5.9/100,000), většina ve věkové skupině 10-14 let. V Polsku byly očkovány děti proti pertusi poslední dávkou ve věku 2 let a nenásledovalo další přeočkování (18) .

Ve Švédsku bylo očkování proti pertussi zahájeno v padesátých letech, důsledkem byl významný pokles incidence pertuse, stejně jako v jiných evropských zemích. Od roku 1967 se ale objevily zprávy, zpochybňující nutnost vakcinace. Někteří lékaři prohlašovali, že pertuse se díky zlepšení ekonomické situace a životní úrovně i pokroku v diagnostice a léčbě změnila na mírné onemocnění. Předmětem kritiky se paradoxně stala kvalita očkovací látky, protože onemocněly i některé očkované děti. Byly také zaznamenány neurologické poruchy, připisované vakcíně. Zatímco ještě v roce 1974 byla proočkovánost trivakcínou DTP 90%, do roku 1979 klesla na pouhých 12%. V roce 1979 ve Švédsku dosáhli odpůrci očkování zákazu vakcinaci celobuněčnou vakcínou proti pertusi. Tehdy ovšem ještě ani nebyla k dispozici nová acelulární vakcína, vyvíjená v Japonsku i jinde. Zrušení tohoto očkování se projevilo ve Švédsku počátkem 80.let, kdy se významně zvýšil počet onemocnění pertusí v dětské populaci. a počet vážných komplikací byl podobný jako v zemích, kde se neočkuje, incidence pertuse stoupla na cca 10.000 ročně. Podobným vývojem prošlo i Japonsko, kde bylo systematické očkování dětí zavedeno v roce 1974 a později byly hlášeny jen sporadické případy pertuse, žádný z nich nebyl smrtelný. Pak vznikla analogická situace jako ve Švédsku- zdůrazňování rizika spojeného s vakcinací a zbytečnost očkování za stavu, kdy v populaci pertuse prakticky neexistuje. Proočkovánost kojenců, která byla v roce 1974 téměř 80%, během dvou let klesla na 10%. První velká epidemie pertuse se objevila pak v roce 1979 a onemocnělo přes 13.000 dětí a 41 nakonec na komplikace zemřelo. Od roku 1981 bylo obnoveno systematické očkování, tentokrát již s použitím nově vyvinuté acelulární vakcíny. Incidence nemoci rychle poklesla a od roku 1985 je pertuse v Japonsku opět účinně kontrolována.

Když se ve Velké Británii v sedmdesátých letech začaly objevovat názory o neúčinnosti a rizikovosti trivakcíny DTP, proočkovánost poklesla z 81% v roce 1971 po 4 letech na 31% v roce 1975 a

během 2 let vznikla epidemie, při které incidence pertuse přesáhla 100/100.000, t.j. vrátila se na úroveň před zavedením očkování v padesátých letech. Situaci pomohla vyřešit dvě rázná opatření resortu zdravotnictví a vlády: veřejné prohlášení o vysoké účinnosti a bezpečnosti vakcíny a jejím významu pro prevenci nebezpečné dětské infekce, a za druhé byli praktičtí lékaři finančně zainteresováni na očkování dětí ve svém rajonu. Znovuzavedení vakcinace vedlo pak k rychlému ústupu vzniklé epidemie a nakonec proočkovanosť byla vyšší než před zahájením kampaní (8).

V Sovětském svazu bylo očkování v rámci primární péče vnímáno jako součást politické doktriny starého režimu, po roce 1989 se ale i tam probudila aktivita kritiků, jejímž terčem se opět stala trivakcína DTP. Sdělovací prostředky zahájily kampaň, diskreditující očkování, známý lékařský odborník rozhlašoval, že vakcína vyvolává leukémii a zvyšuje stres dětského organismu. Lékaři vytvořili dokonce seznam více než 50 diagnóz, které označili za kontraindikaci očkování. Výsledek se rychle dostavil- rodiče a nakonec i pediatri začali odmítat děti očkovat. Proočkovanosť dětí trivakcínou rychle klesla na 30% a prostor pro šíření difterie a pertuse byl tak otevřen. V Rusku vznikla následně pravděpodobně největší epidemie difterie v poválečném světě, a výskyt pertuse dosáhl prakticky úrovně rozvojových zemí, tisíce nemocných zemřelo.

Oblíbeným argumentem odpůrců očkování je fakt, že někdy se sporadická forma pertuse objevuje častěji u očkovaných než u neočkovaných. To je skutečně empiricky zjištěný fakt, který ale má logické vysvětlení: žádné očkování, ani proti pertussi, nechrání dítě zcela spolehlivě ve 100%. Právě pertussová vakcína chrání okolo 95% očkovaných. Mezi očkovanými dětmi je tedy v tomto případě 5% jedinců, kteří mohou po kontaktu s pertussí onemocnět. Pokud je ale např. proočkovanosť 97.5%, pak je v populaci jen 2.5% původně neočkovaných dětí, které v kontaktu s pertussí mohou onemocnět, pertussí pak může paradoxně onemocnět dvakrát tolik očkovaných, než neočkovaných (2).

Bližší rozbor vývoje epidemiologické situace v jednotlivých zemích také ukazuje na zásadní význam vytvoření tzv. kolektivní imunity (herd-immunity). To znamená, že i když se vyskytne případ onemocnění, je dětská populace, která přišla do styku s infekcí, v naprosté většině případů imunní a neonemocní, choroba se tedy nemůže šířit dál a zůstává omezena na několik jedinců.

Autoři citované studie odhadují, že celkový počet onemocnění dětí v zemích s narušenými očkovacími programy dosáhl řádově stovek tisíc, a počet vážných komplikací (pneumonií, encefalopatií, křečí) desítek tisíc.

Ekonomický dopad rozvinuté pertuse není rovněž zanedbatelný, např. léčba kojence s pertussí stojí v USA průměrně 2822 USD, u menšího dítěte 308, adolescenta 254 a dospělého 200 USD.

Počátkem 80. let vzbudily pozornost některé zprávy o vážných neurologických následcích očkování celobuněčnou vakcínou proti pertussi, ve Velké Británii se v roce 1974 údajně vyskytlo 36 takových případů. Ačkoli vakcína je používána v širokém mezinárodním měřítku od padesátých let, zprávy o výskytu vážných komplikací se objevily právě v té době, kdy začaly kampaně proti očkování. Přesto bylo konstatováno, že výskyt vážnějších komplikací je tak vzácný, že hodnocení je problematické i z materiálu shromážděného z několika evropských zemí. Analýza neurologických komplikací v souvislosti s očkováním proti pertussi ukázala, že souvislost poškození mozku, syndromu náhlé smrti novorozenců nebo Reyova syndromu s očkováním celobuněčnou vakcínou nebyla prokázána. Jako kauzální souvislost s očkováním proti pertusi byla uváděna akutní postvakcinační encefalopatie, nezanechávající ve většině případů trvalé neurologické postižení. V USA je nicméně tendence u soudů žaloby, udávající poškození v souvislosti s očkováním uznávat, ve Velké Británii ale vrchní britský soud naopak rozhodl, že souvislost je neprůkazná.

Je známo, že poměrně často se po očkování DTP vakcínou u dětí přechodně vyskytuje zvýšená teplota, nervozita, ospalost, ztráta chuti k jídlu. Vzácnější je dlouhotrvající pláč, někdy neobvykle intenzivní, skleslost a bledost. Většinu těchto reakcí je možno hodnotit jako reakci na kontakt organismu s antigeny (např. pertusový toxin) obsaženými ve vakcíně a svědčí o schopnosti dítěte na tyto antigeny reagovat a tvořit ochranné protilátky. Tyto normální reakce je třeba oddělit od skutečně závažných vedlejších reakcí (severe adverse reaction).

Kritika celobuněčné vakcíny proti pertussi ale sehrála i pozitivní úlohu – přispěla k urychlení prací na acelulární vakcíně, k přesnější analýze postvakcinačních komplikací a nežádoucích reakcí a k vytvoření pravidel pro náhradu při poškození vakcinací, které i když je vzácné, nepochybně existuje. Acelulární vakcína je ale významně dražší než celobuněčná a v některých studiích byla dokonce pozorována o něco nižší účinnost. Není zatím také známo, jak dlouhou imunitu očkování tímto typem vakcíny zaručí. Je proto velmi důležité, aby v těch zemích, kde se začala používat, byly výsledky očkování pečlivě hodnoceny, a zkušenosti mohly být využity i v dalších státech.

Pečlivě ověřovaná je zatím také další otázka důležitá pro očkovací praxi: nakolik je možné kombinovat v polyvalentních vakcínách různé antigeny a zda tato kombinace nezpůsobí nižší tvorbu protilátek proti antigenům aplikovaným v těchto směsích (tetra-, penta-, hexa-, hepta- vakcíny).

Otázka zpochybňování bezpečnosti očkovacích látek je nicméně stále aktuální. Při miliónech dávek očkovacích látek je také samozřejmé, že u některých dětí se v časové souvislosti s vakcinací objeví různé choroby – úměrně jejich frekvenci v celé dětské populaci. Přesto je ale třeba všechny tyto podezřelé případy důkladně a cíleně vyšetřit, s použitím moderních, vysoce citlivých virologických, imunologických, molekulárně-genetických a dalších metod. Jen tak je možno spolehlivě odlišit příčinnou souvislost od pouhé koincidence.

Není možno vyloučit, že laičtí odpůrci očkování neznají fakta o následcích přerušování očkování na podkladě kampaní, těžko to ale předpokládat o lékařích, kteří se občas do kampaní vedených proti očkování rovněž zapojují. Realitou ale zůstává, že jen díky celosvětovým vakcinačním kampaním bylo možno v roce 1976 konstatovat globální eradikaci viru varioly a později ukončit vakcinaci. V nejbližších letech se očekává eradikace poliomyelitidy a tím i zrušení vakcinace, v programech WHO se hovoří o eradikaci spalniček. V řadě vyspělých zemí se významně omezilo celoplošné očkování proti tuberkulóze a i u nás proběhnou pilotní studie, testující efekt omezené kalmetizace. Není tedy pravda, že zdravotníci se snaží stále očkování jen rozšiřovat.

Otázkou zůstává, zda jsme u nás mohli zabránit takové kampani, která je dnes vedena sdružením Paracelsus a jeho představiteli Zdeňkem Samsonem a Monikou Jasmínou Troníčkovými? Odpověď je jednoznačná- takovým aktivitám v demokratických státech zabránit nelze. Na druhé straně se naši pediatři, epidemiologové a organizátoři resortu přece jen dopustili určité chyby. Počítalo se automaticky s tím, že vysoká proočkovanost- pozitivní dědictví systému před rokem 1989- bude pokračovat i v novém společenském systému.

Pediatři nebyli zvyklí s rodiči o očkování příliš mluvit, bylo to bráno jako fakt a rodiny nebyly zvyklé klást takové otázky, jako je tomu dnes i v jiných oblastech zdravotnictví. Nebylo dostatečně zdůrazňováno, proč se vlastně očkuje a co by se stalo, kdyby děti očkovány nebyly. A po pravdě řečeno, prakticky se nemluvilo o možných vedlejších účincích vakcinace. Očkování bylo v ordinacích pediatrů bráno jako rutinní výkon, spolupráce rodičů byla vysoká, díky mimořádně dobře tolerované české vakcíně proti pertussi u nás nebylo tolik vedlejších reakcí jako jinde v zahraničí. Pokud rodiče odmítají očkování, mohou se pediatři řídit vyhláškou 439/2000 sbírky, podrobnosti lze najít i v recentním sdělení MUDr.Vondráčka.

Hlášení neobvyklých reakcí po očkování také nebylo bohužel důsledně prováděno a kontrolováno a naši pediatři se dnes mohou setkat s různými kritérii a doporučeními, jak odlišit normální vedlejší reakci od reakce nežádoucí, kdy je třeba vedlejší účinky vakcinace léčit, resp. kdy mohou zanechat i trvalé vedlejší následky. Po právní stránce nebyla také nikdy podrobně rozvedena situace, jak je pediatr provádějící v ČR očkování, chráněn v případě závažných vedlejších účinků.

Tyto otázky (definice vedlejších účinků, jejich centrální registrace, právní ochrana pediatrů provádějících vlastní očkování) musí být řešeny odbornými společnostmi v úzké spolupráci s resortem MZ ČR.

Existuje u nás sice řada materiálů o očkování, ty jsou ale určeny lékařům, nikoliv však rodičům a laikům (4,6,14). V zahraničí podobné, ještě podrobnější publikace vycházejí v opakovaných edicích již dlouhá léta (3,9,10), pro rodiče jsou ale důležitější např. publikace typu „Parents Guide to Childhood Immunization“ z USA vydávané centrem CDC v Atlantě. Protože jsme na podkladě upozornění našich zahraničních kolegů očekávali podobné aktivity, které dnes vyvíjí Paracelsus, rozhodla se pracovní skupina pro očkování v rámci České pediatrické společnosti již v roce 2001 uspořádat národní očkovací týden, zaměřený na laickou veřejnost. Záštitu takovým akcím v zahraničí poskytují představitelé vrcholné politické reprezentace, v USA např. prezident i jeho choť. Prvnímu národnímu očkovacímu týdnu v roce 2002 poskytla záštitu osobně paní Dagmar Havlová. Při této příležitosti byla otevřena i webová stránka, určena pro laiky, představuje sekci základní již fungující webové stránky www.ockovanideti.cz, která je převážně určena pro lékaře a další odborníky. Na stránce pro laiky se budeme v budoucnu pokoušet trpělivě vysvětlovat co to je vakcinace, proč ji provádět, i když řada chorob proti kterým se očkuje, je již velmi vzácných. Odpovídat také rodičům na otázky, které je trápí, popsat přirozené vedlejší reakce po očkování, ale i možné typy reakcí, které se již vymykají normě. A také konkrétně reagovat na argumenty odpůrců očkování, přinášet důkazy, které tyto argumenty vyvracejí. Pokud obavy rodičů mají reálný podklad (závažné reakce při předchozí vakcinaci, nebo dokonce poškození zdraví u dítěte nebo jeho sourozence), je možno použít alternativního způsobu očkování, včetně vakcín, které nejsou běžně zařazovány do očkovacího kalendáře v ČR. Doporučuje se vždy respektovat přirozené obavy laiků, přístup odborníků nesmí být agresivní a musí brát v úvahu i zásady lékařské etiky (5).

Přes všechnu kritiku odpůrců očkování si musíme uvědomit, že diskuse o účelnosti očkování a risk/benefit ratio celoplošné vakcinace dětí se již dnes přenášejí na odborné fórum. Je třeba připustit, že praktické použití vakcín nezřídka předcházelo hlubšímu poznání imunologie vakcinace na subcelulární úrovni. A také, že zavádění vakcín může být spojeno skutečně s takovými vedlejšími účinky, které na další dobu (RSV-vakcína) nebo možná jen přechodně (rotavirová vakcína) zastaví jejich praktickou aplikaci. Dnes se např. v souvislosti s hrozbou bioterorismu diskutuje v USA o znovuzavedení vakcinace proti viru varioly, problematika se dostala až na úroveň Kongresu. Nakonec převládl názor, že rizika vedlejších účinků při celoplošné vakcinaci jsou tak vysoká, že nevyváží riziko vzniku epidemie. Úvahy o celoplošném užití acelulární vakcíny proti pertussi a Salkovy vakcíny proti poliomyelitidě se střetávají s ekonomickými aspekty, týkají se i současné očkovací politiky v ČR.

Odborná veřejnost musí trvale sledovat závažné vedlejší účinky očkování a podrobně zkoumat příčinnou souvislost vzniklé komplikace s předchozí vakcinací. Propagace pravidelného očkování a diskuse s jeho odpůrci nemůže být jednorázovou akcí, ale trvalým úkolem odborných společností, profesních lékařských sdružení, pracovních skupin, resortu, právníků, legislativních orgánů, atd.

Literatura:

1. Atkinson, W., Wolfe, C.H. et al: Epidemiology and prevention of Vaccine-Preventable Diseases. 6th Edition, CDC, Atlanta 2000
2. Common Misconceptions about Vaccination and how to respond to them. CDC, USA, 1996
3. Commonly asked questions about the National Vaccine Injury Compensation Program. U.S. Deptm.of Health and Human Services, 1996
4. Domorázková, E., Částková J., Hoza J. a spol: Očkování v praxi praktického lékaře, Grada, Praha 1997,
5. Freudner,C., Marcus, E.K.: Ethics and Immunization Policy: Promoting Dialogue to Sustain Consensus. Pediatrics, 2001, 107, s.1158-1164
6. Göpfertová, D., Walter, G.: Očkování. Triton, 1997
7. Helwig, H., Mertsola, H., Harvey, D., Nicolopoulos, D. et al.: Childhood Immunisation in the European Union. Europ J. Pediatr, 1998, 157, s.676-680
8. Hurley, S., Bennet, J., Gust, I.: Issues about pertussis vaccines. Lancet, 351, 1998, s.678 plus discussion 678-9
9. Kollaritsch, H., Wiedermann, G. (Hrsg) : Leitfaden für Schutzimpfungen. Springer, 2000
10. Kollaritsch, H., Möstl, K: Impfen 2000- Ratgeber. Dr. Peter Müller Verlag, Wien, 2000
11. Kunze U, Eckl-Dorna, J., Hartl, H.K.: Medical news reports in daily papers-a case example (quantitative analysis, categorization of contents, qualitative analysis of report on "vaccination" Wien Med Wochenschr. 148, 1998, s.207-8
12. MMWR: Pertussis-United States, 1997-2000. Morb., Mortal. Week.Rep., 51, 2002, s.73-76
13. Neustaedter, R.: Problémy s očkováním. Alternativa, Praha, 1995
14. Petráš, M., Domorázková, E., Petrydesová, A.: Manuál očkování. 2.vydání, Tango s.r.o., 1998
15. National Vaccines Injury Compensation Program
<http://www.hrsa.gov/osp/vicp/INDEX.HTM>
16. Vondráček, L.: Právo a očkování. Postgraduální medicína, příloha, 2002
17. Wolfe R.M. et al: Anti-vaccinationists past and present, British Medical Journal, 325, 2002, 430-32

18. Zielinski A.: Pertussis in year 2000. Przegl. Epidemiol 56, 2002 s.235-9
19. <http://www.whale.to/vaccines/risk.html>
20. <http://www.vaclib.org/>
21. <http://ohz.cz/Klamani/ockovani.html>
22. <http://homeopatie.unas.cz/clanky/ockovani-alergie.htm>
23. <http://www.vaccinationdebate.com/>
24. www.medscape.com/viewarticle/433374

Adresa:

Doc. MUDr. Jan Janda, CSc.

I.dětská klinika UK 2.LF a FN Motol

150 06 Praha 5